

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Дослідження особливостей норм права в ЄС, спрямованих на захист прав і свобод громадян Європейського Союзу. Аналіз основних етапів розвитку головних інститутів ЄС.

Ключові слова: *принципи захисту прав людини в ЄС, права і свобода людини, ЄС, Лісабонський договір.*

Abstract

Study of the peculiarities of the norms of law in the EU, aimed at protecting the rights and freedoms of citizens of the European Union. Analysis of the main stages of development of the main EU institutions.

Keywords: *principles of protection of human rights in the EU, human rights and freedoms, EU, Lisbon Treaty.*

Вступ

Права людини є пріоритетом для будь-якої демократичної держави світу. Сьогодні, коли наша країна долає бар'єри щодо членства в Європейському союзі, вкрай гостро стоїть проблема захисту прав людини та громадянина в Україні. Адже відомо, що в Україні така проблема існує з часів незалежності, і потрібні чималі зміни не тільки в законодавстві та його реальному виконанні, але і в самому усвідомленні громадян на право захисту своєї честі, гідності, прав та інтересів [1]. Створення Європейських співтовариств, а потім Європейського Союзу супроводжувалося передачею компетенції в зазначених установчих договорах ЄС сферах інтеграційним інститутам. У процесі поглиблення європейської інтеграції розширювалось коло делегованих повноважень, це необхідно для того щоб, інтеграція могла розвиватися, а інтеграційні інститути в рамках установчих договорів були ефективними. В результаті розширення їх функцій інститути ЄС стали приймати законодавчі акти, так названі, акти вторинного права. У зв'язку з цим для громадян членів-держав ЄС виникла потреба у правовому захисті від порушень їх прав з боку інститутів Європейського Союзу.

Результати дослідження

Україна є повноправним членом Ради Європи та учасник Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року прагне реформувати дану систему з наближенням її до сучасної європейської системи права, що забезпечить розвиток як політичної, так і соціально-культурної активності громадян України. Зумовлено це тим, щоб права були не лише наявні в конституції, але й втілені у повсякденне життя. Країни, які прагнуть долучитись до ЄС, мають включати в себе демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, свободу слова та свободу совісті. Для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичні зміни членів парламенту встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя.

Проблема закріплення принципу поваги до прав людини в документах ЄС є малодослідженою. Серед українських науковців була приділена увага цій проблематиці, а саме: Л.Заблоцька, О.Усенко, А.Юдківська. Більшість досліджень належать іноземним науковцям, а саме: Ф.Шоркопф, Ф.Джейкобз, Е.Мейер, С.Роос та ін..

На перших етапах діяльності ЄС не було приділено значної уваги питанням захисту прав людини, оскільки ці питання перебували поза межами економічної інтеграції. З другого боку,

компетенція інститутів Європейських Співтовариств у сфері захисту прав людини була обмеженою. Суд ЄС не мав кримінальної юрисдикції, що звужувало його можливості займатися питаннями захисту прав і свобод людини. При розгляді справ тільки час від часу йому доводилося займатися політичними і соціальними правами. Тому Суд ЄС не розглядав питання захисту прав людини систематично. Проте саме він почав процес поширення компетенції Співтовариств на сферу захисту прав людини. Певний тиск на нього здійснювали національні конституційні суди, відмовляючись визнавати права Європейських Співтовариств, якщо воно не гарантує захисту прав людини. Принципового значення для здійснення Союзом захисту прав людини набуває закріплення відповідних повноважень в установчих договорах. Перші кроки в цьому напрямі були зроблені при підписанні Єдиного Європейського Акта, у преамбулі якого вказано, що держави-члени сповнені рішучості сприяти розвитку демократії, яка спирається на основні права, визнані конституціями і законодавством держав-членів, Конвенцією про захист прав і основних свобод людини і Європейською соціальною хартією [2]. Наступний крок було зроблено при розробці Маастрихтського договору, в якому підтверджено відданість принципу поваги до прав і основних свобод людини і заявлено про намір запровадити громадянство ЄС. Реалізація наміру щодо запровадження громадянства мала важливе значення для демократизації ЄС, про що свідчить позиція Конституційного суду Німеччини, який у рішенні щодо Договору про Європейський Союз поставив неодмінною умовою передачі суверенних прав від ФРН до ЄС надання демократичних гарантій, еквівалентних тим, що гарантує Основний Закон [3]. Запровадження громадянства ЄС було здійснено Маастрихтським (стаття 8) [4] та Амстердамським (статті 17–21) договорами [5].

Вперше принцип захисту прав людини у праві європейських співтовариств був визнаний Судом ЄС у справі C-29/69 Stauder [1970] [6]. Вона стосувалася вимоги з боку одержувача соціальної допомоги скасувати зазначення даних про його особу (ім'я та адреса) на купоні, що надавався для отримання продукції за пільговими цінами в якості соціальної допомоги. Суд ЄС визнав, що рішення Комісії 1969 р., яке надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені у загальних принципах права європейських співтовариств. Тому тут йдеться не про порушення прав людини з боку інститутів об'єднання, а про необхідність внесення змін до внутрішнього законодавства, яке регламентує користування пільгами. Вимога зазначати на купоні персональні данні порушує права людини і не є необхідною. Тим самим поняття основних прав людини вперше було визнано загальним принципом права Європейських Співтовариств [7]. Особливий статус у праві ЄС має Хартія ЄС основних прав 2007 р.. Вона містить розгорнутий каталог основних прав і свобод, які визнаються за кожною особою, що знаходиться на території Євросоюзу, й охоплює громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Завдяки Хартії усі вони отримали однаковий юридичний режим, що означало остаточний відхід від концепції «ринкової людини». Хартія має статус установчих договорів, хоча не є їх складовою. В основу Хартії покладено новий світоглядний підхід на людину та її місце у світі. У преамбулі Хартії проголошується, що у центрі діяльності Союзу знаходиться людина та її інтереси. На відміну від переважної більшості міжнародно-правових документів, де за основу класифікації основних прав взято предмет суб'єктивного права, класифікація прав і свобод у Хартії зроблена на основі цінностей, на захист яких вони спрямовані. До таких цінностей віднесені людська гідність, свобода особи, рівність, солідарність. Права і свободи особи, які захищають ці цінності, закріплені у розділах під відповідними назвами (глави I–IV). Окремі розділи присвячені громадянству та правосуддю (глави V та VI). Комплекс основних прав і свобод особи поділяється на кілька категорій. Це особисті права і свободи; політичні права і свободи; економічні, соціальні та культурні права; основні обов'язки. Їх доповнюють гарантії прав і свобод особи. Особисті права і свободи (глави I і II) належать до природних. Вони охоплюють право на людську гідність, право на життя, право на цілісність особи, право на свободу і особисту недоторканність, право на повагу приватного і сімейного життя, право на захист персональних даних, право на шлюб і створення сім'ї, свободу думки і віросповідання, свободу висловлення

думок і свободу інформації, свободу пересування і вибору місця перебування, право на притулок. Політичні права і свободи тісно пов'язані з функціонуванням держави і європейських інтеграційних об'єднань. На рівні Євросоюзу існує їхня чітка прив'язка до європейського громадянства. До них належать виборчі права, свобода зборів і асоціацій, право на добре управління, право на доступ до офіційної документації, право петицій. До основних обов'язків Хартія відносить обов'язок поважати і захищати людську гідність; враховувати думку дитини; отримувати обов'язкову безкоштовну освіту; захищати і підвищувати захист навколишнього середовища [8].

Оскільки громадяни ЄС за захистом своїх прав можуть звертатись до судових органів ЄС та Європейської конвенції 1950 р., то виникає проблема, чиє рішення матиме пріоритет у випадку колізії. Вирішення цих питань було знайдено з підписанням Лісабонського договору та Хартії ЄС основних прав у редакції 2007р. Лісабонський договір був підписаний 13 грудня 2007 року, 13 листопада 2009 року уклали всі 27 країн ЄС. Лісабонський договір визначає цілі та цінності ЄС: забезпечувати людям простір свободи, безпеки та правосуддя без внутрішніх кордонів; працювати задля сталого розвитку Європи; сприяти соціальній справедливості та соціальному захисту; сприяти економічній, соціальній та територіальній згуртованості держав-членів ЄС; підтримувати та поширювати цінності ЄС; робити внесок у захист прав людини, зокрема прав дитини [9].

Європейський суд з прав людини обґрунтував доктрину обмеженого втручання у сферу компетенції ЄС, якщо правопорядок Союзу забезпечує захист прав людини, якщо особи, які перебувають на території Союзу, мають можливість оскаржити в суді акти інститутів ЄС.

Висновки

Таким чином, аналіз участі Європейського Союзу в процесі реалізації функції охорони і захисту прав людини і громадянина держав-членів свідчить, що на сьогодні в основних рисах здійснено уніфікацію правових систем європейських країн у галузі захисту прав людини. Після прийняття Хартії Європейського Союзу про основні права та запровадження громадянства ЄС Європейський Союз на конструктивній основі починає не стільки конкурувати, скільки доповнювати діяльність Ради Європи у сфері захисту прав людини, що створює нові можливості для більш повноцінного здійснення функції захисту прав людини і громадянина. На превеликий жаль, в Україні права людини є ширмою для приховування прогалин в законодавстві, функціонування всього державного апарату. Так, в Україні майже не залишилось права людини, яке б не порушувалось. Головними чинниками, що породжують неспроможність ефективного засобу захисту прав людини є несформованість громадянського суспільства, бездіяльність органів державного управління, зокрема, правоохоронних, бідність українців, відсутність ефективного законодавства. Українським законотворцям потрібно брати за приклад зарубіжне законодавство у сфері захисту прав людини, проте не забувати за розвиток національної правової науки, і її здобутків. Адже закони потрібно приймати не тільки по зразку, а й відповідно до потреб суспільства країни, в якій вони приймаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Корнієнко В. О. В пошуках консолідації українського суспільства: національна ідея чи політичний ідеал [Текст] / В. О. Корнієнко // Нова політика : науково-публіцистичний журнал. — 2000. — № 4. — С. 47-52.
2. Единый европейский акт. Договор о Европейском Союзе / Отв. ред. Ю. Борко. — М., 1994. — Т. II. — С. 9.
3. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. — Х., 2005. — Вип. 9. — С. 82–88.
4. Единый европейский акт. Договор о Европейском Союзе. — С. 55–57.

5. Договор о Европейском Сообществе // Европейское право: Учебник / Под общ. ред. Л. М. Энтина. – М., 2002. – С. 561–563.
6. Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany. Case 29-69 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61969CJ0029:EN:HTML>.
7. Foster Nigel. European Law. Directions. Second Edition. / Foster Nigel. – New York: OxfordUniversity Press, 2008. – P. 82.
8. Хартия Европейского Союза об основных правах. Комментарий. – М. : Юриспруденция, 2001. – 203с.
9. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : «К.І.С.», 2010. – 536 с.

Лесько Тетяна Вігаліївна - студентка гр. МОЗ-15 факультету менеджменту та інформаційної безпеки, м. Вінниця, e-mail: 08tanya101997@gmail.com

Науковий керівник: **Корнієнко Валерій Олександрович** – кандидат історичних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно-політичних наук, академік Української Академії політичних наук, м. Вінниця.

Lesko Tetyana - student of gr. MOZ-15 the faculty of management and informative safety, m. Vinnytsya, e-mail: 08tanya101997@gmail.com

Supervisor: **Valeri Kornienko** – Ph.D., Doctor of Political Sciences, professor, head of social and political sciences, academician of the Ukrainian Academy of Political Science, the city of Vinnitsa.